

Föreningen för Västgötalitteratur

Meddelande

År 2015

NR 4

2015-12-15

”Västgötarna är ett snällt folk fast illmariga och näriga!”

Orden i överskriften är Verner von Heidenstams. Han bygger förmodligen sitt uttalande på de tyckanden som förekom på landsbygden då knallar var ute och reste. Här och var i gammal litteratur finns varningar för dessa kringvandrande handelsmän. De påstods kunna locka kvinnorna till köp av onödiga ting.

Den ovan återgivna teckningen är en förlaga utförd av konstnären, läraren och ledamoten av Akademien för de

fria konsterna, Carl Wilhelm Svedman (1762-1840) och föreställer en knalle i färd med att övertala en kvinna för köp. Under dem står *Habitans de la Westergothie* – invånare i Västergötland. Teckningen ger prov på västgötsk klädedräkt från början av 1800-talet.

Svedmans förlagor från 1822 litograferades av engelsmannen D. Dighton och utgavs 1823 i verket *Costumes of Sweden*.

Föreningen för Västgötlitteratur
Box 325, 532 24 Skara • Tfn 0511-165 40
Plusgiro 59 24 33-7 • Bankgiro 663-2574
Epost: sven-olof.ask@tele2.se
www.vastgotalitteratur.nu

Ordförande: Johnny Hagberg, Järpås. 0510-910 16
jarpas.pastorat@svenskakyrkan.se

Vice ordf.: Gerd Ljungqvist-Persson, Od. 0513-600 29
info@creadiem.se

Sekr. Annicka Berggren, Söne. 0510-53 10 01
annicka.berggren@gotene.se

Skattnästare: Sven-Olof Ask, Skara. 0511-165 40
sven-olof.ask@tele2.se

Anne Andersson, Vårgårda, 0322-624713
anne.andersson@telia.com

Tore Hartung, Mariestad. 0501-187 42
tore.hartung@comhem.se

Ritwa Herjulfsson, Göteborg. 0762-11 40 31
ritwa@herjulfsson.se

Niklas Krantz, Göteborg. 0762-68 30 04
b2_gods@hotmail.com

Hans Menzing, Skara. 0511-126 43
hans.menzing@telia.com

Christina Ström, Skarstad. 0512-205 19
vatteljuset@telia.com

Clary Winberg, Trollhättan. 0520-748 19
clary.winberg@gmail.com

Årsavgift 2015: Enskilda medlemmar 100 kr,
Äkta makar/sambor/institutioner 125 kr.

Meddelandet utkommer i februari, juni, augusti och
december. Författare ansvarar för innehållet i egna artiklar.

Redaktör och ansv. utgivare: Johnny Hagberg

Vi hälsar följande medlemmar välkomna till föreningen:

Per-Olof Berner, Bollebygd
Ola Gran, Nacka
Lars Olof Gustafson, Onsala
Ingegerd Hynell, Uddeholm
Marie Johansson, Skånings Åsaka
Erik Malmström, Västra Frölunda
Rasmus Persson, Alingsås
Johannes Rudberg, Enskede
Margareta Smedberg, Lidköping
Margareta Svahn, Uppsala

Värva en ny medlem – meddela oss namn och adress
(skicka en email till sven-olof.ask@tele2.se eller med-
dela via brev Box 325, 532 24 Skara), så skickar vi ett
välkommen till den nye medlemmen.
Som tack får Du därefter kostnadsfritt vår senaste bok!

Hotad stuga starten för 100-årig förening

Skalundahögen sägs innehålla både kungar och guld.
Bild: Hans Menzing.

En av de gamla ryggåsstugorna på Storegården, Rackeby, hamnade i Lidköping, den andra ända borta i Fornbyn i Skara. Det fanns en kvar om än i så dåligt skick att det muttrades om man skulle bli tvungen att ta den i säckar om den skulle flyttas.

Men det hindrade inte folkskolläraren Gustav Berg att i januari 1915 samla folk från Rackeby för att starta Rackeby Fornminnesförening. Till de första insatserna hörde att köpa stugan för 55 kr, framkammaren för 75 och samla in pengar till arbete och mat till hantverkare för att kunna rädda stugan till en plats bakom folkskolan.

Nu har man firat de hundra åren med jubileumsfest och jubileumsskrift, och det är i skriften man kan läsa om starten. Där berättas om Skalunda och Rackeby under olika tider fram till nu, vi får veta det stora som hänt i världen och på hemmaplan, får möta betydelsefulla ortsbor på den tiden och läsa berättelser om livet på gårdarna eller skolminnen.

Fast man går förstås också tillbaka i tiden. Skalundahögen, Jarlehus, den historiskt gammalmodiga Storegården och Degeberg där Edward Nonnen startade Sveriges första lantbruksinstitut med nyheter för jordbruket finns förstås med, liksom mycket annat som blivit historia under det gångna seklet.

Här finns mycket intressant att läsa om bygden illustrerat med massor av gamla bilder.

Hans Menzing

100 år i Rackeby och Skalunda. Bokkommitté: Agneta Berner, Kerstin och Jan Hamberg, Ann-Marie Hjalmarsson, Ingall Ringholm, Monica Rundqvist och Ulla Thorstensson.
Utgivare: Rackeby Fornminnesförening. 172 sidor, häftad.

Störst på Västgötlitteratur, Vätternböcker, Göta Kanal och Folke Dahlberg

Antikvariat Wetter, Göran Midman

Tunnbindaregränd 1 A, 544 30 Hjo
goran.midman@hjomail.se
0503-655895, 072-7414209
www.bokborsen.se

Historien om Sveriges kristnande skrivs om

Såsom de flesta svenskar har fått lära sig i skolan, kom missionären Ansgar till Birka i Mälardalen år 829. Därmed kom kristendomen till »Sverige» och S:t Ansgar, som alltså senare blev helgonförklarad, bär följdriktigt epitetet »Nordens apostel». S:t Ansgar blev senare ärkebiskop av ärkesätet Hamburg-Bremen, och huvuddelen av vad vi idag tror oss veta om denna tid kommer från en av hans efterträdare, Adam av Bremen, och dennes *Gesta Hammaburgensis ecclesiae pontificum*, berättelsen om Hamburgstiftets biskopar, som förfärdigades under andra halvan av 1000-talet.

Men var verkligen Ansgars insats av den art att han ska kallas för Nordens apostel? Tveklöst var det dåtida »Sverige» utsatt för mission från olika håll, från Tyskland naturligtvis, men också västerifrån, från England, och kanske också österifrån, från Ryssland. Ändå är det nog i förhållande till själva missionsföreställningen som en stor skillnad mellan dagens och gårdagens vetande föreligger. Om man tidigare föreställde sig kristnandet som en process ovanifrån, som började med regelrätt och organiserad mission – väster-, söder-, eller österifrån – med början hos överheten, hos konungen, och sedan successivt nedsipprande i befolkningen tills den i sin helhet var omvänd, tänker man sig idag processen i omvänd riktning. Om man tidigare menade att Olof Skötkonungs dop i Husaby källa på Kinnekulle i Västergötland markerade Sveriges kristnande, är idag huvudtesen att detta dop inte markerade en startpunkt, utan en slutpunkt – i alla fall vad avser Västergötland.

I sin bok *Vägar till Sveriges kristnande* (1996) sammanfattar kyrkohistorikern och biskopen i Växjö, Jan Arvid Hellström, sina teser kring landets kristnande. Boken är lika läsvärd som aktuell, och mycket av den senare tidens fynd har kommit att bekräfta hans teorier.

Hellström menar att kristnandet skedde genom en infiltrationsprocess där enskilda »svenskar» mötte kristen tro genom olika resor på kontinenten. Det kunde röra sig om handel eller militära företag av olika slag. Dessa religionsmöten kan ha börjat redan på 6–700-talen, för att sedan allt mer intensifieras. En del av dessa resande omvändes till kristen tro och tog tron och nya

föreställningar och seder med sig tillbaka. Så fanns slutligen efter en tid gårdar vars befolkning var kristen. Flera gårdar gick samman för att skaffa en präst, en kyrkobyggnad och för att ordna med en gravplats. Flertalet av de första kyrkobyggnaderna var så vitt man idag vet just gårdskyrkor, byggda av enskilda stormän, först av trä sedan uppförda i sten. Detta ändrades senare, när den romerska kyrkan kom med en tydligare organisation, där stormännen inte självklart ville dela med sig av sitt egenbestämmande. Längre – in på 1900-talet – levde emellertid denna ordning kvar i de patronella pastoraten, där en lokal adelsman självständigt svarade för kyrka och tjänsteinnehavare.

Äldre forskning framställer mötet mellan den gamla och nya tron som konfliktfyllt. Frans G. Bengtssons Røde Orm och Vite Krist beskriver detta målande. Av allt att döma var inte mötet så dramatiskt. En del forskare menar att de gamla gudarna, Tor och Oden med flera, hade haft sin tid och var på väg ut; ett slags sekularisering med andra ord. Övergången till kristen tro skedde successivt, över ganska lång tid, och relativt odramatiskt. En plats där spåren från denna tid de allra senaste åren har blottlagts genom arkeologiska utgrävningar är Varnhem i Västergötland.

Varnhems kloster

Varnhems klosterkyrka är en av landets märkvärdigaste kyrkor. Klostret, som invigdes 1150, var i sin tid Sveriges största kloster. Under 1530-talet upphörde klosterverksamheten som en följd av Gustav Vasas göranden och låtanden. Byggnaderna förföll, trots Johan III:s försök att på nytt få igång klosterverksamheten. När greven Magnus Gabriel De la Gardie 1647 gifte sig fick han och hustrun, Maria Eufrosyne av Pfalz, i bröllopsgåva av drottning Kristina Höjentorps slott till vilket Varnhems kloster hörde. Omedelbart bestämde sig greven för att göra klosterkyrkan till sin och familjens begravningskyrka. Så blev det också, och där ligger han och hustrun, samt en son och sonhustru begravda. Avgörande för beslutet var säkert de fyra medeltida kungar som då och nu ligger begravda i kyrkan, Knut Eriksson, Erik

Knutsson, Erik läspe och halte, samt Inge d.ä. Också Birger jarl, Stockholms grundare, begravdes i Varnhem – en kyrka/kloster som han varit frikostig donator gentemot. Magnus Gabriel De la Gardie restaurerade och renoverade kyrkan. Till en del var syftet att återställa kyrkan, men framför allt avsåg greven att skapa »Monumentet De la Gardie».

Efter grevens död överlämnades kyrkan till församlingen och den blev då församlingskyrka. Namnet Varnhem kommer av den gård som donerades till klostret vid dess etablering. Församlingen hette annars sedan gammalt Skarke. Först en bit in på 1700-talet ändrades detta så att också församlingen fick namnet Varnhem. Varnhems kloster tillhörde Cisterciensorden. Den, liksom Benediktinorden ur vilken den hade utgått, hade kravet på sig att vara självförsörjande. För att detta skulle kunna infrias krävdes betydande markområden. Förutsättningen för ett kloster var alltså donation av mark. Detta infriades i Varnhem genom den fru Sigrid, ägaren av Varnhems gård, som strax före 1150 donerade sin stormannagård till munkarna. Ganska snart efter donationen blev det stridigheter kring gåvan och munkarna var en tid i Danmark innan de kunde återvända, vilket troligen skedde i början av 1160-talet. Så långt lämnar vi Varnhems kloster för att koncentrera oss på tiden före munkarnas ankomst, den tid som rör de äldsta spåren av kristen närvaro i Västergötland.

Varnhem före munkarna

Mellan 2005 och 2008 genomförde Västergötlands museum under ledning av fil. dr Maria Vretemark publika arkeologiska utgrävningar strax sydost om klosterkyrkan. Utgrävningarna var ett led i projektet »Varnhem innan munkarna kom», som ville söka svar på frågor om Västergötlands kristnande och det som blev en riksbildningsprocess.

Platsen där man grävde utgjordes av en kulle på en höjd. I folkmun hade kullen länge kallats för »Kyrkokullen», men ingen visste riktigt varför. Utgrävningar hade gjorts där omkring 1920, och man visste att det fanns stengrunder under marknivå. Murverken hade sett ut som en kyrka, men där fanns också sådant som en markerad eldstad, vilket förbryllade. Utgrävningen lades igen och saken glömdes i princip bort fram till början av 2000-talet.

Kunde resterna vara från fru Sigrids gård? Den tanken fanns med när grävningarna påbörjades 2005. Ganska snart kunde man emellertid konstatera att man funnit resterna av en stenkyrka, där de bevarade murverken huvudsakligen utgörs av byggnadens källare – kyrkan hade alltså en sådan.

Noggranna undersökningar visade rester från en tidigare träkyrka från åtminstone 1000-talets början, kanske redan 900-talets slut. Stenkyrkan är från omkring 1040, och den var sannolikt fullt utbyggd omkring år 1100. Runt kyrkan finns en betydande

kristen gravplats med omkring 3000 kristna gravar. De äldsta är med viss försiktighet daterade till slutet av 800-talet.

Arkeologerna räknar med att kyrkan var en gårds- och familjekyrka. Kanske fick den en vidare användning i takt med att befolkningen runt omkring blev kristen. Gravplatsen tyder ju avgjort på detta. De finaste gravarna ligger närmast kyrkomuren. Dessa består av stenistor, och de avlidna torde ha levt gott; tänderna är i huvudsak bevarade och människens längd är mellan 180 och 190 cm. Längden hade med kosten att göra.

I den tidiga kristningsfasen begravdes de döda hemma, eller vid gårdskyrkan om en sådan fanns. Senare under 1000-talets reglerades begravningskicket så att alla döda skulle vila i vigd jord vid en kyrkogård. Detta är säkert en av orsakerna till det stora antalet begravda vid gårdskyrkan i Varnhem.

Bland de många fynden finns inte minst lyxartiklar. Ett bland de kyrkohistoriskt mest intressanta fynden gjordes i en grav. Den döde bar på sitt bröst ett resealtare, tillverkat av porfyrit. Kanske var han en missionsbiskop, som den rika stormannafamiljen tagit till Varnhem, vars uppgift var att sörja för de kristna själarna?

I mitten av 1100-talet donerades så gården till klostret. Därmed upphörde sannolikt byggnaden att fungera som kyrka, men munkarna tycks ha funnit andra användningsområden. En tid verkar den ha varit gästhus, en annan tid smedja – där av eldstaden.

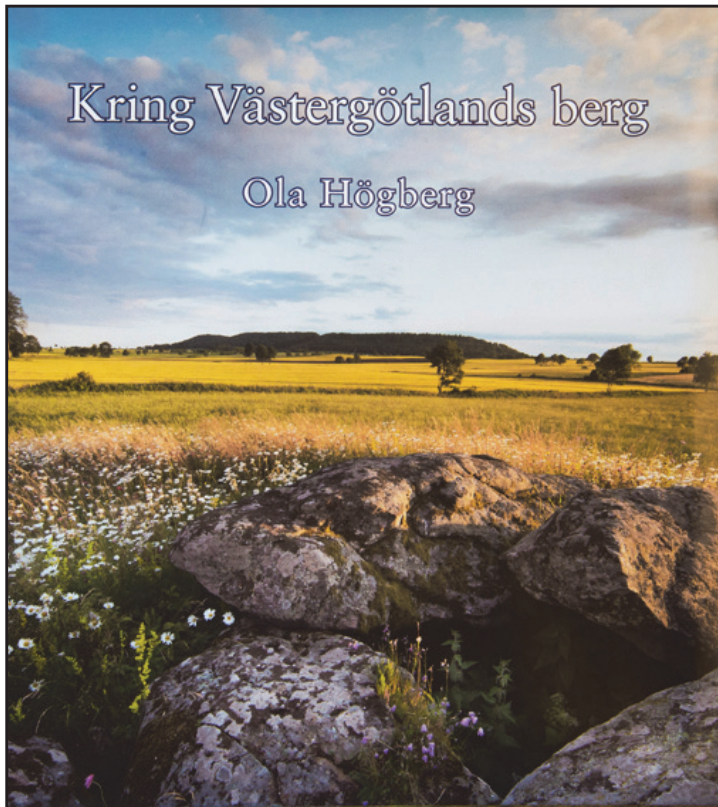
När Varnhems kloster övergavs och verksamhetens upphörde, då föll också den gamla stenkyrkan ner i tidens glömska – fram till idag. Idag kan den lära oss åtskilligt om den tid då kristendomen kom till våra breddgrader och den process som senare ledde fram till att Sverige blev Sverige.

Fynden i Varnhem har gjort att forskningen har måst tidigare-datera kristnandet av Västergötland med minst 100, kanske 150, år. Redan under slutet av 800-talet fanns, som vi idag vet, kristna människor i Varnhem, och under 900-talet blev de allt fler. De hade kyrkor och gravplatser.

Är då Varnhem unikt? Ja, så till vida att platsens historia har blottlagts. Däremot kan man utan vidare konstatera, att det säkert finns många andra liknande platser, i Västergötland och på andra ställen, som skulle kunna lära oss ytterligare om de bara blev funna och utgrävda. Men fram till dess bevarar Varnhem, inte bara dess kloster och magnifika klosterkyrka, utan också spåren från tiden innan munkarna kom, en unik plats i svensk historia. Idag pågår därför arbetet som bäst med att åstadkomma ett arkeologiskt skydd över kyrkoruinen så att platsen och dess historia framgent ska kunna exponeras för historietörstande besökare och pilgrimer. Närmare tio miljoner kronor har erhållits i bidrag, och byggnationsstart är planerad till vår/sommar 2016. Detta arkeologiska skydd i form av en överbyggnad kommer än mer att befästa Varnhems unika plats bland de historiska besöksmålen i Västergötland.

Markus Hagberg

Västgötabergen i vacker fotobok

Ålleberg sett från Klevagårdens gånggrift i Karleby återfinns på bokens omslag.

Vi Skarabor har ju lillebrorkomplex gentemot storstaden Skövde, men vi tröstar oss gärna med att vår sida av Billingen är vackrare. Vad kan konkurrera med Valle? Fast det är klart, kring våra västgötska berg vimlar det av sevärdheter.

Det har fotografen och författaren Ola Högberg insett. Han glädde oss för några år sedan med Pärlor i Västergötland, och kommer nu igen med en ny vacker fotobok som främst kretsar kring Västgötabergen. Och de är många fler än vad vi i allmänhet tänker oss.

Naturvandringar

Högbergs bok är fantastisk att möta i läsfåtöljen, men än bättre är den förstås som vägvisare till allt vackert vi har omkring oss. Man kan säga att Högbergs bok tar vid där turistbroschyrerna slutar. Det som finns strax bortom turistmålen, inte minst vandringar i naturen som bjuder på så mycket intressant om vi bara tittar ordentligt. Eller får hjälp av Ola Högberg som visar på det vi missat trots att det finns alldeles vid våra fötter.

Ytligt handlar det om strövtåg på och kring berg som Billingen, Mösseberg, Ålleberg, Kinnekulle och Halle- och Hunneberg, men snabbt inser läsaren att Ola läst på ordentligt innan han gett sig ut. Ibland tar han dessutom hjälp av kunniga vandringsskamrater. Så vi får lära oss massor av dessa fotovandringar, inte minst om naturen omkring oss. Men även märkliga personligheter presenteras, som generalen Georg Carl von Döbeln och Nobelpristagaren Gustaf Dalén för att ta några från mina hemtrakter.

Tidig turistsatsning

Industriminnen uppmärksammas också som kvarnstensgruvan på Lugnäsberget eller skifferbrytningen och kalktillverkningen

i Västra Tunhem vid Hunneberg. Kanske kan även Carl Klingspors tidiga turistsatsningar vid Råbäck på Kinnekulle räknas dit. Bilderna är härliga. Här får vi i närbild möta massor av fåglar som vi annars möjligen får en skymt av, liksom blommor som annars döljer sig en liten bit bort från stigen. Och det handlar inte bara om vackra bilder, Ola Högberg har alltid något att berätta. Han är dessutom kunnig, men kan berätta enkelt.

Så detta är en härlig bok för alla oss som älskar bergens landskap. Och för alla andra som snarast borde ta reda på vad det är för speciellt med Västgötabergen.

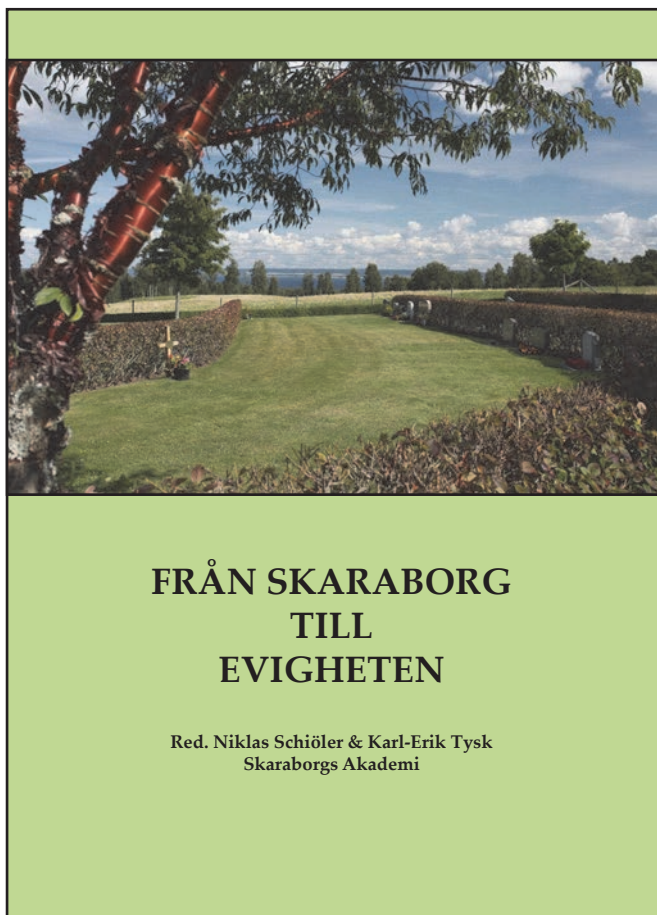
Hans Menzing

Kring Västergötlands berg. Författare och fotograf: Ola Högberg. Förlag: Firma Ola Högberg, Fristad. 151 sidor. Pris 200 kr.

Utsiktstornet på Mösseberg är värt att titta extra på. Foto Ola Högberg

Skaraborg betraktat med nostalgiska ögon

Skaraborgs Akademi är en sammanslutning av 18 ledamöter med rötter i det gamla länet. De har alla intresse för kultur och litteratur och har den goda vanan att varje år ge ut en skrift med bidrag från ledamöter. Årets upplaga heter Från Skaraborg till Evigheten och den innehåller elva uppsatser, alla med historiskt och nostalgiskt innehåll.

Arne Zettersten var i flera år preses i Akademien, men har avlidit under året. Han höll ett tal vid Lidköpings 550 - årsjubileum och det talet inleder boken. I det hyllar han Magnus Gabriel De la Gardie som byggherre och kulturpersonlighet och uttrycker sin glädje över att han anlade sin nya stad vid Lidans utlopp och inte i Otterstad, som länge varit ett alternativ.

Länets gamla borgar och militära historia behandlas av Sören Holmberg, känd från otaliga valvaker, och Sören Häggroth, som särskilt skildrar Göta Kanal och Karlsborgs betydelse som reservhuvudstad.

Jan Mårtenson är poet från Tidaholm och anser sig vara den ursprunglige Jan Mårtenson. Deckarförfattaren med samma namn debuterade nämligen två år efter honom. Han skildrar i sitt bidrag flera olyckor i Skaraborg, t ex branden i Tidahoms tändsticksfabrik 1875 då 46 unga flickor omkom och blixtnedslaget i Hova 1723, då 23 människor begravdes i rasmassor. Olyckorna gör att han med dem som utgångspunkt beskriver många kyrkogårdar fyllda av vemod.

En kyrkogård är också mycket fint beskriven av Madeleine Sandström. Hon arbetade i sin ungdom med att anlägga Brandstorps nya kyrkogård, som ligger med en fantastisk utsikt över Vättern. Hon råder läsaren att sätta sig i gräset där, njuta

av utsikten, Vätterns glitter, fåglarnas sång och rosornas doft. Det gör hon ofta själv och minns då sitt arbetsfyllda sommarlov 1977.

Bengt Knutsson berättar om en skräckfylld bilfärd vid Fröslunda, gården där senare bronsålderssköldarna hittades. Han försöker sig sedan på att tolka vad ortnamnen Tolsjö och Sunnersberg kan betyda och kanske har han lyckats, men ortnamn är svåra att tyda. Innan han nått fram till Fröslunda gör han en lång utveckling om sin karriär i arabvärlden och den upplevs som alltför omständlig.

Maria Küchen är poet och författare med ursprung i Falköping och hon skriver initierat och vackert om Ålleberg och segelflygskolan där. Den besökte hon med sin pappa sittande i baksätet på en Saab 96 och såg då Sveriges äldsta segelflygplan. När hon återkommer väcks minnena till liv men hon imponeras då både av moderna skärmflygare och det nya segelflygmuseet. Den vidunderliga utsikten från Ålleberg gör att hon kommer att tänka på hur folk för länge sedan där i trakten byggde hällkistor och hittade guldkrugar.

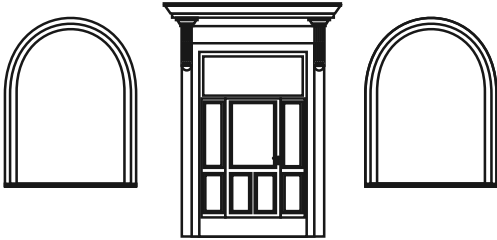
Maria Küchens essä sticker ut i boken, det är väldisponerat och fyllt av fina minnen. Det är också det Karl- Erik Tysk skriver om. Han är född i Julia, som var den enda riktiga järnvägsstationen på smalspårsbanan mellan Mariestad och Moholm. Där fanns det koksuppvärmd kamin, biljettförsäljning, postkontor och stins. I samhället fanns både smedja, lanthandel, missionshus och torvströfabrik och där kryllade det av originella människor. Tysk ser tillbaka på sin barndom och skildrar Julia med inlevelse och skarp iakttagelseförmåga.

Årets upplaga av Akademiens skrift är omväxlande och läsvärd, nostalgin flödar och författarna sörjer förlusten av sitt gamla län. Läsaren saknar möjligen mer samtidsskildringar och en vision om Skaraborgs kulturella framtid. Allt behöver inte vara nostalgiskt.

Tore Hartung

Från Skaraborg till Evigheten. Red Niklas Schiöler & Karl-Erik Tysk. Skaraborgs Akademi. 162 s

MATS REHNSTRÖM
Rara böcker, bibliografi & handskrifter

**ANMÄL DIG FÖR ANTIKVARIATETS
NYHETSBREV**

- De skickas till abonnenterna via E-POST
- Nyhetsbrevet distribueras i PDF-FORMAT
- De utkommer med en till två veckors mellanrum.

ANMÄLAN GÖRS ANTINGEN VIA E-POST:
rehnstrom@svaf.se

ELLER VIA FORMULÄRET PÅ VÅR HEMSIDA:
www.matsrehnstrom.se

När järnvägarna satte fart på Vara

Vara järnvägsstation med all sin snickarglädje vid invigningen av Västgötabanan 1900.

Det var en tid då de smalspåriga järnvägarna drogs kors och tvärs genom Västergötland och mängder av små samhällen växte upp kring stationerna. Många banor blev kortlivade, och samhällena tynade bort. Men andra, som Vara, fortsatte att frodas. Men så hör samhället till de få som fortfarande har järnväg kvar.

I Vara Hembygdsförenings skriftserie har föreningens ordförande Bengt Fåglefelt skrivit ett faktarikt häfte om Samfärdsl i Vara 1866 – 1970 där mängder av gamla bilder ger tidsfärg. Innehållet bygger på material som tagits fram av en studiecirkel och börjar förstås med åkerier av skilda slag. Inte minst spännande är det att möta de enkla hästtransporter som växt fram till stora företag, Alfred Andersson finns förstås med. Där presenteras också post, telefon, telegraf och bussarna, men det som verkligen förändrade Vara var förstås järnvägarna.

Vara kom med tidigt. Redan i oktober 1866 kunde Varaborna ta tåget till Herrljunga. Fast bara fredagar och lördagar, och en gång om dagen. Men redan i december kunde de åka till Håkantorp också.

Primitivt

17 maj 1867 blev järnvägsäventyren verklighet. Då invigdes banan Uddevalla-Vänersborg-Herrljunga, Havrebanan kallad eftersom den egentligen inte byggts för Varaborna utan för att lätt transportera mängder av havre från slättens jordbruk till hästar på kontinenten och i England.

Länge var det primitivt med träbänkar och ingen värme. Så kostade det bara 30 öre per mil att åka med, än billigare var det om man nöjde sig med tredje klassvagnar. Hastigheten imponerar väl inte idag, möjligen kunde tågen nå 40 kilometer i timmen.

Det byggdes mängder av havremagasin vid stationerna utmed banan, allra flest i Vara. Ett finns kvar, Bengtssonska som idag är ett museum över havretiden och Varas övriga historia.

Vid sekelskiftet kom Västgötabanan som förband Vara med Skara och Göteborg. Det blev verkligen liv och rörelse på stationen, inte minst eftersom Västgötabanan och havrebanan hade

olika spårbredd och därför krävdes mängder av starka och underbetalda karlar som lassade på och av godset.

Länge var det lysande tider för järnvägarna, men så kom bilarna på allvar och 1970 var det slut på passagerartrafiken på Västgötabanan. Snart försvann godstrafiken också.

Men den gamla Havrebanan lever vidare. Det är länge sedan man transporterade någon havre men du kan åka både till Herrljunga, Uddevalla och Lidköping. Hur länge det nu går för Vara lär höra till de biltätaste orterna, det inser en besökare snabbt.

Hans Menzing

Samfärdsl i Vara 1866 – 1970. Författare: Bengt Fåglefelt. Utgivare: Vara Hembygdsförening. 54 sidor med massor av gamla bilder.

Antikvariatet i SKÖVDE

Döbelns Gata 1

Säljer beg.

BÖCKER och SERIETIDNINGAR

0500-41 06 56

Öppet ons-, tors- och fredagar 13.00 – 17.00

Västgötalitteratur på Facebook

Hittills har 255 personer anslutit sig som "vän" till Västgötalitteraturs Facebooksida.

Du som är med i Facebook – skriv Västgötalitteratur i rutan, så kommer vår facebook sida fram.

Där kan Du följa aktuella händelser i föreningen och även göra egna inlägg om västgötalitteratur. Du kanske vill lyfta fram en ny bok, eller eftersöka en gammal dito.

Clas fick nöja sig med Holmestad

Insektsjakt med tång enligt en illustration i boken om Clas Bjerkander.

Om pastor Bjerkander i sin himmel får tid över till bokläsande så är jag övertygad om att han blir stolt över Kerstin Ekmans nya bok. En av våra bästa författare ägnar en hel bok åt Bjerkanders egentligen rätt blygsamma forskning. Clas Bjerkander ansåg sig nog ofta förbisedd där han satt på prästgården Stora Svenstorp i Holmestad.

Bland de märkligt många västgötar som gärna kallade sig Linnélärjungar fanns den fattige torparpojken Klas Jonsson från Bjärka utanför Skara. Medan andra elever från Skara skola fick göra upptäcktsfärder till Kina, Indien och Afrika fick Klas nöja sig med att studera Holmestad. Men det gjorde han noggrant. Säkert kände han avundsjuka gentemot sina vittberesta studiekamrater. Klas Jonsson blev visserligen medlem i Vetenskapsakademien och fick åtskilligt publicerat i Kungliga Vetenskapsakademiens Handlingar, men han fick aldrig råd att ens resa till Akademiens möten i Stockholm.

Så förmodligen gläds han idag då Kerstin Ekman skrivit en faktarik bok om honom. Den och Klas fick dessutom stor uppmärksamhet på bokmässan i Göteborg.

Bytte namn

Klas levde mellan 1735 och 1795 och på den tiden kunde inte studerat folk heta Klas Jonsson. Han bytte till Claudius Jonae Bjerkander, men förenklade det senare till Clas Bjerkander. Han föddes på Stora Timmerbacka mellan Skara och Falköping, men gården var verkligen inte stor. Han fick arbeta varje ledig stund för att klara studierna.

Så det blev bara ett år i Uppsala med studier för bl a Linné, sedan fick han förmodligen gå hem i brist på pengar om han inte lyckades lifta. Istället för forskare blev han präst. Började som komminister i Holmestad för att sluta som prost i Grevbäck. Men på all ledig tid forskade han, fast det mest exotiska målet var Kinnekulle. Det föreläste han om redan i skolan och en tid var han informator och huspredikant på Hjelmsäter.

Västgötarna Pehr Osbeck från Hålanda och Olof Torén från Sätla kom till Kina och förde hem mycket intressant, men båda

misslyckades med att få hem en levande tebuske till Linné. Torén hann under sin korta livstid även till Indien medan Adam Afzelius från Larv studerade Afrika och Johan Peter Falck från Broddetorp reste i Sibirien.

Levande och lustigt

Men för Bjerkander var det hembygden det gällde, främst kring prästgården Stora Svenstorp i Holmestad, varifrån han hade nära till sitt älskade Kinnekulle. Redan i skolan förde han dagbok och detta fortsatte. Det talas om 100 000-tals vetenskapliga noteringar av skilda slag, inte minst om växtvärlden. Men han var också flitig att studera insekter. Ofta handlade det om deras nyttigheter och onyttigheter.

Kerstin Ekman har skrivit en mycket intressant bok där hon efter flitiga forskningar på bl a Skarabiblioteket berättar om Bjerkanders enorma flit. Däremot får vi inte veta mycket om hans liv i övrigt, det har han inte noterat mycket om. Men han verkar ha varit lycklig med sin Elisabet. Boken är försedd med massor av intressanta illustrationer. Ekman har verkligen fångats av denna märkliga forskare i det lokala formatet, det märks på denna väl skrivna bok.

Hans Menzing

Då var allt levande och lustigt. Om Clas Bjerkander. Linnélärjunge, präst och naturforskare i Västergötland. Författare: Kerstin Ekman, som även tagit de flesta bilderna. Förlag: Albert Bonniers. 325 sidor med massor av illustrationer.

Antikvariat Asken

25.000 böcker i butik
10.000 böcker på www.bokborsen.se

Stockholmsvägen 30, Mariestad
0501-14373, 0739-446013
Öppet fre 14-18.

Ärkebiskop tvingar ölänningar kolonisera Estland

Ett av medeltidens största slag var det så kallade ölandsslaget 1170. Det var blodigt och grymt, som alla krig. Det var ett avgörande i historien. Det påstår i alla fall arkeologen och vetenskapsförfattaren Jonathan Lindström i sin nyutkomna bok "Biskopen och korståget 1206 – Om krig, kolonisation och Guds man i Norden" (Norstedts). Men vad var det för slag, biskop, korståg och kolonisation?

Jonathan Lindströms bok söker svaren och är verkligen spännande att läsa. Den är långt ifrån en torr avhandling. Ibland följer man honom bokstavligt på hans upptäcktsfärder för att tränga in i sedan länge dolda skeenden. Han reser och han möter människor att fråga. Han lyfter på alla stenar. Listan på "medhjälpare" som han refererar till är nästan lika lång som listan över böcker. Han är en god berättare och han är gripen av sitt projekt, till dels säkerligen beroende på att hans släkt härstammar från ön Ormsö utanför Estlands kust. Det var just Estland som biskopen på 1200-talet hade fått påvens uppdrag att kristna.

Biskopen

Biskopen hette Andreas Sunesson. Han var född på Själland och hade skickats till Paris för att studera. Där blev han vän med en man som senare blev påven Innocentius III. Det skulle han ha stor nytta av. Andreas Sunesson får stort utrymme i boken därför att Jonathan Lindström menar att han är ett typiskt exempel på hur en enda person kan ändra historiens förlopp. Andreas blev nämligen sedermera ärkebiskop av Lund och en man med makt.

All makt vill ha mer makt. Andreas Sunesson var inte ovillig när Innocentius utnämnde honom till legat i Norden för den kristna trons utbredande. Det var Estland det gällde, och det gällde att komma före missionerna från Tyskland.

Ölandsslaget

Rivaliteten på och kring Östersjön hade alltid varit stor. Före Andreas tid hade hans far Sune varit med om att med en flotta försöka sätta stopp för "hedningarnas" härjningar. Det handlade om ester och kurer. Det var här Ölandsslaget 1170 blev en viktig framgång för danskarna.

Det gick så till att danskarna seglade norrut. Till slut letade de efter fienden norr om Öland. Utan resultat. Antagligen rodde de då in sina skepp i Byxelkroksbukten. Av fångarna de tog där fick de höra att hedningarnas flotta låg i Grankullaviken, några kilometer därifrån. Genom ett ögonvittne vet man hur de seglade upp och täppte till utloppet. Ett stort blodbad vidtog. Hedningarna massakrerades. Författaren beskriver förloppet detaljerat.

30 år senare hade Andreas en annan idé, nämligen att det bästa vore att kristna kolonister fördes över till Estland. De skulle se till att få ordning på hedningarna. Ön Ormsö bedömdes som lämplig utgångspunkt. Men var skulle man finna lämpliga kolonister?

På Öland, blev svaret. Ölands läge var perfekt. Där fanns goda förbindelser både med kyrkan och Danmark. Ölands och Ormsös naturer liknade varandra. Ölänningarna var många, nästan för många, i alla sina ca 300 byar. De hade det bra och bedömdes som pålitliga.

Koloniseringen

Ärkebiskopen i Lund, alltså Andreas Sunesson, hade främst rang av alla, vilket lika mycket handlade om makt och mark som kyrka och tro. Han visste att grunden för seger är god taktik. Hans taktik var att flytta människor från fem byar på Norra Öland, Ebberskog, Åker, Lundarne, Bierby och en by utan känt namn, till Ormsö. Jonathan Lindström går med hjälp av Jan-Henrik Fallgrens forskning (Kontinuitet och förändring. Bebyggelse och samhälle på Öland 200–1300 e. Kr.) ingående igenom de bevis som talar för att en kolonisering verkligen ägt rum därifrån, kanske med löften om större och bättre gårdar och naturligtvis med ett icke obetydligt tvång.

1203 sjösattes Andreas något annorlunda korståg, alltså med öländska kolonister som "vapen". Den svenske kungen Sverker var införstådd. 1204 anlände först ca 40 man och man började med husbyggen, anstalter för odling och dylikt. I maj 1206 kom familjerna och djuren.

Lyckades planen? Ormsö blev i alla fall på detta sätt bebott, men ester och kurer behövde hårdare tag för att låta sig besegras

och kristnas. Lindström berättar att Andreas Sunesson lyckades på det sättet att hans maktställning var oomstridd åtminstone fram till 1208. Då började motgångar att komma. Nya personer uppträdde på påve- och kungastolar. Fler agerar på scenen. Andreas inleder dock 1219 ett sista stort korståg. Det slutar med att han segrar i det så kallade Revalslaget, alltså vid vårt Tallinn. En snårig och eländig tid för Estland inleds. Det blev för lång tid framöver ett slagfält för danskars och tyskers uppgörelser.

Nya korståg

I början ville också svenskarnas nye kung Johan vara med i leken. Han rustade en ny flotta och flera av skeppen måste, säger Lindström, ha haft Öland som hemmahamn. På södra Öland fanns Svibo hamn, långt ner på östra sidan, kanske vid Schäferi-ängarna. Kom de därifrån? Det är ett märkligt faktum att verksamheten på Eketorps borg slutar just omkring 1220. Borgen övergavs strax därefter. Tog helt enkelt kungen med sig garnisonen där för att kriga i Estland?

Denna gång slutade det med ett fruktansvärt nederlag vid Lelagslaget 1220. Lindström menar att det är en av Sveriges största militära katastrofer genom tiderna. Den svenske kungen Johan hade åkt hem redan före slaget. Ärkebiskopen Andreas drog sig därefter tillbaka till Lund. Men ölänningarna på Ormsö inrättade sig allt bättre. Man var kanske 400 personer på ca 80 gårdar. Livet fann sina former och gick vidare. Människor föddes och dog. Man köpte och sålde. Man byggde kyrka och prästgård. Man höll ting och upprätthöll lag och ordning.

Historien

Ormsö kom genom historien att hamna under fogdar i Hapsalu, svenska grevar, den ryske tsaren, tyska baroner och Sovjetunionen. Idag är det en del av det fria Estland. Ärkebiskopen Andreas dog 1228 och begravdes i kryptan i Lunds domkyrka. Jonathan Lindström beskriver honom som "en brutal maktmänniska". Han var van att få som han ville. Han tvingade hänsynslöst 40 ölandsfamiljer att överge sina hem för en oviss framtid. Det är en del av Ölands historia, som hittills varit relativt okänd men som tack vare Jonathan Lindström lyfts fram i ljuset.

Men 1896 föddes författarens farfar på Ormsö som en ättling till de öländska kolonisterna 690 år tidigare. Med inspiration från honom och förfäderna bakåt har Jonathan Lindström skrivit en lärd, spännande och läsvärd berättelse om människor, tider och förhållanden, som i högsta grad hör till vår historia.

Anders Alberius

Tynneredsborna gick med håven

Tynnered och Långholmen

Bo Ranman berättar att hans första barnbarn Elin bara var drygt två månader gammal när hon fick en räkekasse i påskpresent. Det var en barnkasse gjord av en äldre släkting och när Elin var tre och ett halvt år gammal gjorde Bo den klart att använda.

Sedan har ett antal andra barnbarn utrustats på samma sätt för Bo Ranman vill att traditionen skall leva. Själv har han och flera släktingar för nöjes skull fiskat räkor med kasse sedan barndomen, och han anser att tångräkor är ett måste på midsommARBordet. För honom var alltså räkfisket en hobby men för många andra i Tynnereds by var det ett hårt och slitsamt yrke. Gårdarna var små och ålderdomliga så bara ett barn kunde ta över och leva på gården. De andra fick försörja sig på andra sätt, och utöver snickeri och sjöfart fanns det inte mycket annat än räkfiske att välja på.

Det handlade alltså om fiske av tångräkor, och dessa fångades med räkekassar som var stora håvar i ändan på långa stänger.

I en liten faktarik bok berättar Bo Ranman om detta näringsfång, men också om Tynnereds by som försvunnit, slukad av det så kallade miljonprogrammet. Nu är det en stadsdel i västra Göteborg och inget av den gamla byn kan anas längre.

Ranman låter mängder av gamla människor komma till tals om främst räkfisket, och detta görs förstås på bygdens gamla språk. Men alla besvärligheter är översatta så att även vi som inget vet om vare sig tångräkor eller Tynnered kan hänga med. En mängd gamla svartvita bilder illustrerar berättelserna.

Hans Menzing

Tynnereds räkfiskare – en dokumentation av ett svunnet näringsfång. Författare: Bo Ranman tillsammans med Britt-Inger Martinsson och med hjälp av Torsten Hermansson. Utgivare: Fri Press, Rävlanda, i samarbete med Västra Frölunda Hembygdsförening. 100 sidor.

FLOBY ANTIKVIARIAT

Öppet : söndagar 13-19 (hela året)

Tfn 0515 40940, 40773

Bert Moberg Antikvariat

Alltid minst 20.000 böcker i affär och lager.

Sökservice av böcker.

Köper böcker, större boksamlingar samt gamla svenska bykort.

Korrekt värdering

Österlånggatan 21, Borås • Tel 033-13 02 50
Öppet: månd-fred 13-18

Riddarens Antikhandel

Säljer Köper Värderar Böcker Antikviteter
www.antikvariatriiddaren.se

Mariestadsvägen 2
540 16 TIMMERSDALA
Hemadress: Katorp 4

Mats Bergström
Bokhandlare
kakelmats@telia.com

0706 747574 0511-81248
Öppet: mån-lörd

MUSIKLIVET I PER BRAHES GREVSKAP SKILDRAS I NY BOK

Jan Olof Rudén

Per Brahe den yngres hovkapell

*Musiken i Visingsborgs
grevskap*

Ca 150 sidor med illustrationer i färg
och svart-vitt

Hårdpärm med skyddsomslag

Jan Olof Rudéns inventering av Per Brahes räkenskaper med musikhistoriska ögon har resulterat i att nytt ljus kastats över grevskapet inte bara ur musikalisk utan också ur kulturhistorisk, lokalhistorisk och personhistorisk synvinkel.

I boken tecknas en detaljerad bild av musiklivets villkor och former vid Brahehovet vid såväl fest som vardag. Trumpetare, trumslagare, pipare, organister med flera som var anställda i grevskapet ges för första gången en uttömmande presentation, intressant inte bara för den musikhistoriskt intresserade.

Boken kan förhandsbeställas till förköpspriset 200 kr + ev. porto/frakt. Beställning görs till:

Jönköpings läns museum
att. Robin Gullbrandsson
Box 2133
550 02 Jönköping
robin.gullbrandsson@jkgplm.se

JÖNKÖPINGS LÄNS
MUSEUM

UNIK UTGÅVA OM SVENSKA MEDELTIDA SKRIVARE

Den 10 september levererades från tryckeriet bokverket **Skrivare i det medeltida Sverige**. Utgåvan omfattar totalt 2022 sidor i fyra gediget bundna volymer!

Författaren, professor em. i nordiska språk, Per-Axel Wiktorsson, påbörjade redan under 1990-talet insamlandet av det material som nu utges. Han utgår från tanken att en tydlig bild av skriftens historia kräver att man tar reda på vilka personer som har varit aktiva som skrivare under olika epoker.

Under åren har flera förtjänstfulla arbeten över skriftens utveckling publicerats och många forskare har gjort viktiga insatser. I utgåvan lämnas en kritisk översikt och sammanställning av de resultat som har presenterats och den vill också utöka framställningen med nytt material.

De olika medeltida skrivarna, kända och okända kvinnor och män, träder fram ur historiens dunkel genom sina texter, skrivstilar och uttrycksätt. Totalt handlar det om **935 medeltida skrivare** (till namnet kända, och ett axplock ur de anonyma skrivarnas skara).

I varje del presenteras skrivarna i artiklar och med ett skriftprov i bilddokumentation. De allra flesta dokumenten är återgivna i färg.

Ett flertal register hjälper läsaren att snabbt hitta bland det stora antalet skrivare.

Författaren Per-Axel Wiktorsson är en av vårt lands främsta kännare av medeltida skrivare!

Utgivningsförlag är Skara stiftshistoriska sällskap som genom generösa anslag från stiftelser och fonder nu kan erbjuda verket till det mycket förmånliga priset av 550 kronor för samtliga volymer! Frakt tillkommer.

Beställningar kan göras till

www.skarastiftshistoriska.nu

eller

jarpas.pastorat@svenskakyrkan.se

eller

Johnny Hagberg 0510-48 52 15

Skrivare i det medeltida Sverige

Skara stiftshistoriska sällskap har givit ut arbetet *Skrivare i det medeltida Sverige* med Johnny Hagberg som redaktör. Det omfattar fyra delar och totalt 2022 sidor. Må det tillåtas mig att såsom författare berätta litet om tankegångarna bakom verket.

Omfattning

Det totala antalet skrivare i det medeltida Sverige har säkerligen omfattat tiotusentals personer. Här har endast 935 av dessa uppmärksammats i lika många artiklar. Arbetets första del omfattar – som sig bör – en inledning, som kortfattat behandlar skriftens historia. Här finns också ett metodavsnitt och dessa båda ingredienser finns också översatta till engelska. Därefter följer på det gamla sättet – som förr var vanligt i akademisk litteratur – en förteckning över källor och litteratur. Källförteckningen tar 170 sidor i anspråk och där anges varje handskrift, varje inkunabel (med ägarbrev) och varje brev för sig, med uppgift om vem som kan tänkas ha skrivit respektive källa. Så följer de 935 artiklarna.

765 av dessa finns i de tre första volymerna och gäller namngivna skrivare, alfabetiskt ordnade. I den fjärde volymen finns 170 till namnet anonyma skrivare presenterade i ungefärlig tidsföljd.

Varje artikel innehåller följande punkter:

1. Inledningsvis är några korta personuppgifter medtagna, där sådana står att finna. Många av skrivarna är väldigt anonyma.
2. Här följer uppgifter om vad skrivaren (han eller hon) kan tänkas ha skrivit. Det gäller såväl handskrifter och ägarbrev i inkunabler som brev.
3. Orsaken till den gjorda identifieringen av skrivaren refereras helt kort. Sådana framställningar kan lätt svälla ut till hela uppsatser. Därför har här ett ytterst kortfattat uttrycksätt använts.
4. Här har några utmärkande detaljer i skrivstilen observerats. Bokstäverna *g, w-, æ, ø, γ, -n, k och h* har specialstuderats. Vid varje sådan bokstav har jag tagit fasta på någon detalj, exempelvis den första stapeln i uddljudande *w-*, där det har varit intressant att notera, om den börjar under raden eller på raden eller över raden, om den utgörs av en ögla eller rent av av ett rakt streck. Sådana drag får anses skilja olika skrivare åt.
5. Hos svenskspråkiga skrivare har jag noterat påfallande skrivningar av fornsvenska ord, högst ett tiotal för varje skrivare. Ett exempel är ordet *allom* 'för alla', vilket inleder många brev. Hos en handfull skrivare stavas ordet *allhom*. Också sådana drag får anses skilja olika skrivare åt.
6. Här har observerats hur skrivaren återger sitt eget namn. Detta utgör ett ganska brokigt material, som dock har ett stort intresse för forskningen.
7. Artikeln avslutas med uppgifter om litteratur beträffande skrivaren och skrivstilen, om sådana uppgifter finns.

Varje band avslutas med ett antal helsides färgbilder av skriftprov, en för varje skrivare.

I det fjärde och sista bandet finns – förutom de till namnet

anonyma skrivarna – ett antal register. Ett sådant register gäller bokstavsdetaljer; olika detaljer vid de åtta ovan nämnda bokstäverna tas upp och för var och en anges hos vilken eller vilka av skrivarna de förekommer. I ett annat register listas alfabetiskt mera påfallande stavningar, exempelvis det ovan nämnda *allhom*. Också här anges hos vilken eller vilka skrivare de förekommer. Här finns också ett personregister och ett ortregister. Ofta när man sysslar med en handstil finns det ett personnamn eller ortnamn med anknytning till dokumentet i fråga. Här föreligger det en möjlighet att söka vidare efter skrivaren. Alla dessa register utgör ingångar i materialet.

Vilka var skrivarna?

En genomsnittlig medeltida skrivare var "en 1400-talspräst i Linköpings stift". För att precisera saken närmare, låt oss börja med tiden!

Tid

Från 1100-talet är inte någon skrivare nämnd. – Från 1200-talet har däremot 43 skrivare (= 4 % av materialet) påträffats. Som exempel nämner jag lagmannen i Västergötland Eskil Magnusson (Folkungaätten), som deltog i utarbetandet av Äldre Västgötalagen.

Materialet från 1300-talet utgör 23 % av materialet. Jag nämner som exempel Birgitta Birgersdotter (Finstätten), Den Heliga Birgitta. Hennes skrivstil har ofta diskuterats. Först och främst, är det hon som skriver? De flesta verkar vara överens om att det är hon. Somliga kallar hennes stil *driven*. Andra kallar den en "vaxtavlestil", vilket snarast bör betyda en skrivstil som visar att man håller på att lära sig skriva på vaxtavla. Sanningen torde ligga någonstans mittemellan. En sak är dock ovedersäglig. Hennes skrivstil är kraftfull – precis som man kan vänta hos denna kraftfulla kvinna. Här finns det en intressant detalj. Birgitta hade en släkting – hennes fars kusin – som hette Israel Erlandsson, biskop i Västerås. Han har också en sådan kraftfull skrivstil. Jag vill inte på något sätt hävda att skrivstilar går i arv inom släkter, men det är ett intressant förhållande att dessa två personer har så pass lika skrivstilar.

Till 1400-talet hör mer än hälften – 51 % – av skrivarna. Jag ger som exempel Sigge Ulfsson, biskop i Strängnäs. Han skrev "Fru Märtas bok", en handskrift som innehåller en rad skönlitterära texter från svensk medeltid, exempelvis de s.k. Eufemiasvisorna med berättelserna om Herr Ivan, Flores & Blanceflor och Hertig Fredrik av Normandie. Det passar väldigt bra att Sigge Ulfsson skrev "Fru Märtas bok", eftersom han var bror till Fru Märta.

Beträffande 1500-talet har jag satt gränsen vid år 1520, men trots att det här endast är fråga om två decennier, hör 22 % av hela materialet hit.

Plats

Skrivarna har delats in efter de stift som de kom ifrån. Det passar bra, eftersom de flesta av dem sannolikt hade lärt sig skrivkonsten i en domskola, alltså en skola i stiftsstad. Nästan en tredjedel av skrivarna tillhör Linköpings stift (32 %). Av dessa 32 % utgörs 12 % av klosterfolk i Vadstena, något som visar Vadstena klostrets stora betydelse i sammanhanget. En dryg fjärdedel (26 %) av materialet hör till Uppsala ärkestift. Sedan får vi göra ett hopp till Strängnäs stift med 14 och Skara stift med 13 %. Därefter gör vi ytterligare ett kliv ner till Västerås med 8 och Växjö

med 6 %. Från Åbo stift, som på medeltiden hörde till Sverige, känner vi till fem skrivare. Bland dem finns munken Jöns Budde (eller Räk) i Nådendals kloster. Från Lunds stift behandlar jag något oväntat – eftersom stiftet låg i det medeltida Danmark – fem personer. De är med här, eftersom de hade täta svenska kontakter och tidvis bodde i vårt land. Jag nämner som exempel på detta ärkebiskop Birger Gunnarsson i Lund.

Socialt

Det är intressant att se till vilka sociala skikt skrivarna var knutna. För enkelhetens skull väljer jag att gruppera dem efter de fyra stånden och börjar för ovanlighetens skull med bönderna. Det finns inte en enda bonde i materialet. Orsaken är att skrivarna använder det latinska alfabetet, medan bönderna använde runor medeltiden igenom. Det är välkänt att de under hela medeltiden kunde konsten att både tyda och rista runor.

Beträffande borgarna anlidade de stadsskrivare för sitt skrivande. Sådana omfattar 3 % av materialet. Som exempel tar jag Helmich van Nörden, stadsskrivare i Stockholm och härstammande från en invandrad tysk släkt. Han har skrivit flera av volymerna i serien Stockholms stads tänkeböcker.

Låt oss gå över till kyrkans folk. Det utgör hela 90 % av materialet. Av dessa 90 % utgörs 70 % av präster och 20 % av klosterfolk. Klosterfolket utgörs i sin tur av 138 munkar och 26 nunnor. Det finns alltså ett intressant kvinnligt inslag bland skrivarna.

Den skrivande adeln utgör 1 % av materialet, närmare bestämt tretton personer, därav tre kvinnor. Dessa kvinnor är så remarkabla att de bör nämnas vid namn. De är Birgitta Birgersdotter samt två kvinnor från danskt område. En av dessa är Elsa Laxmansdotter, som bodde i Västergötland men därifrån flyttade "norr om Tiveden", som hon skriver i ett brev. Hon skriver också att en av hennes gårdar har råkat i förfall och måste rustas upp. Den andra kvinnan hette Ingegerd Körningsdotter. Hon var stammomoder för ätten Bielke och skriver om arv. Dessa tre damer vore värda att studeras närmare, då det gäller deras skrivande.

Av skrivande adelsmän nämner jag Sten Sture den äldre. Hans namn står under ett bevarat brev. Jag vill inte säga att han har skrivit namnet, snarare ritat det, men det står ändå där. Andra skrivande adelsmän är Arvid Trolle, som skrev sin egen jordebok, och Gustav Vasas far, Erik Johansson. Adeln anlidade ofta skrivare i sin tjänst. Dessa utgör 6 % av materialet. Jag nämner som exempel på adelsfolks skrivare Johan Fredebern. Han var av tysk lågadel, riksrådets skrivare och anses ha författat den s.k. Engelbrektskrönikan, den första delen av Karlskrönikan.

Flitiga skrivare

Bland flitiga medeltida brevskrivare vill jag såsom den främste nämna en till namnet anonym skrivare hos storgodsägaren Bo Jonsson (Grip). Han har skrivit 213 bevarade brev. Näst flitigast är kanslern hos riksföreståndaren Svante Nilsson, som hette Peter Jakobsson och har skrivit 115 bevarade brev. På tio-i-topp-listan över de flitigaste brevskrivarna återfinns electus i Linköping Hemming Gadh på nionde plats med 52 brev.

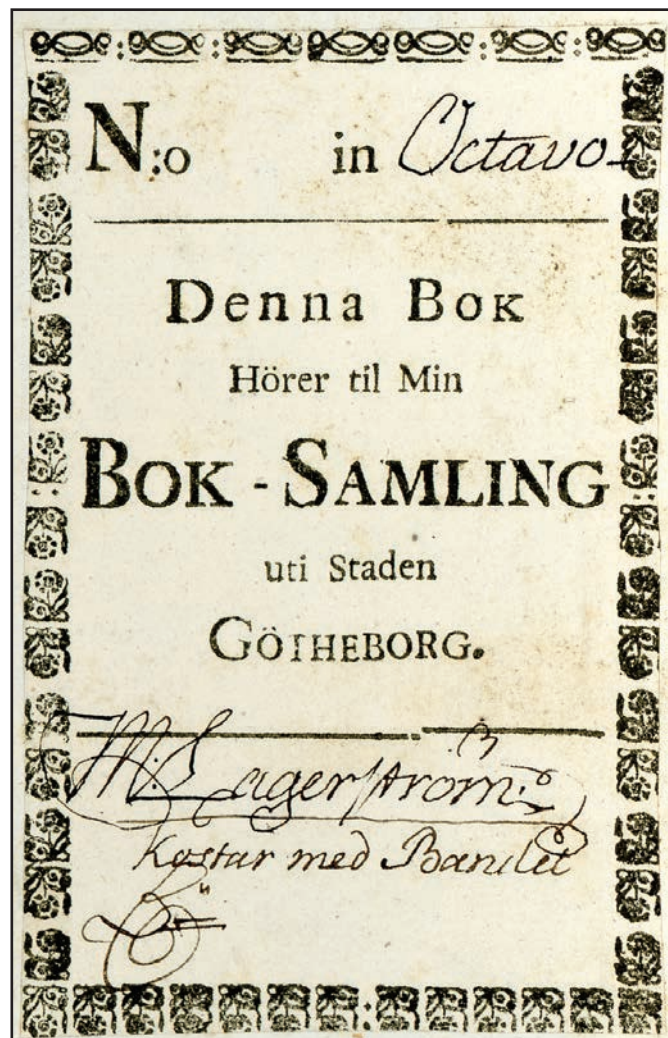
Bland flitiga handskriftsskrivare dominerar klosterfolket fullständigt. Flitigast av alla är Mikael Nilsson, prästbroder i Vadstena, med 34 handskrifter. Det betyder inte att han har skrivit 34 hela handskrifter, men han har medverkat i så många handskrifter. Näst flitigast är en annan prästbroder i Vadstena, nämligen Anders Lydikesson med precis hälften så många, alltså 17 handskrifter. På tredje plats återfinns Knut Johansson, franciskanbroder i Stockholm, med 16 handskrifter. Han är för övrigt mest känd för det s.k. "smultronexlibriset", det enda svenska exlibris

från medeltiden som är mångfaldigat. Det uppträder vackert handmålade i en handfull handskrifter. På fjärde plats finns en kvinna, Kristina Hansdotter Brask, som var nunna i Vadstena kloster, med 15 handskrifter.

I inkunablerna finner vi oftast ägarnamnet Klemet Henriksson Rytting, dominikanbroder i Strängnäs, hela 6 gånger. Läsaren förstår säkert att sådana ägaranteckningar hjälper oss att rekonstruera resterna av en rad medeltida bibliotek, vilket är ett mycket intressant forskningsområde.

Per-Axel Wiktorsson

Exlibris för Kommerserådet Magnus Lagerström

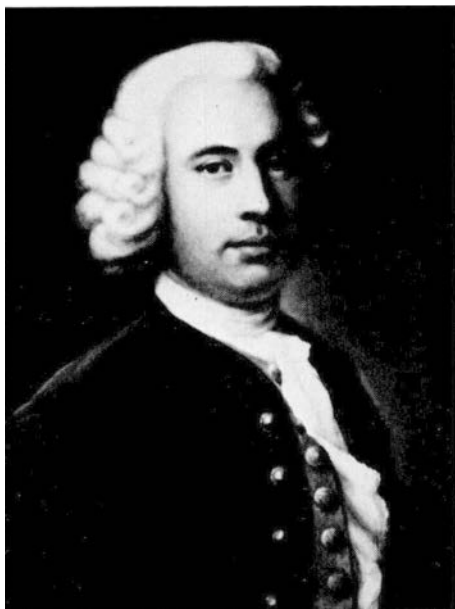

Kommerserådet i Göteborg Magnus Lagerström brukade två exlibris. Det här återgivna men också ett likadant men med texten "Denna bok hörer till min boksamling på Claraeberg". Om Lagerström kan läsas i C. R. A. Fredbergs *Det gamla Göteborg*, 1922, del III sid. 520 f. Nedan återgivna text är hämtat från "nätet" under rubriken Det gamla Göteborg.

Johnny Hagberg

Magnus Lagerström, född 16 december 1691 i Stettin, död 5 juli 1759, var en svensk översättare och direktör vid Ostindiska kompaniet. Gift med Clara Olbers (1713-1778), dotter till Johan Andreas Olbers (1673-1741).

Han var son till regeringsrådet Magnus Laurin, adlad La-

Magnus Lagerström. Porträtt möjligen av C.F. Brander. Foto: SPA

gerström, och Helena Engclrona. Lagerström utbildades vid universiteten i Rostock, Greifswald, Wittenberg och Jena samt skaffade sig genom resor i Tyskland omfattande kunskaper på många områden.

Lagerström utnämndes 1712 till generalguvernementssekreterare i sin födelsestad Stettin men överflyttade med regeringen i samband med att staden upphörde att vara svensk år 1713 till Stralsund. När också denna stad slutade vara svenskt territorium år 1715 stannade Lagerström, vars familj mist sin förmögenhet, kvar med en knapp avlöning och begav sig efter krigsslutet till Stockholm.

1721 fick han avsked med hovråds titel och en ringa garantilön vilken var så knapp att han måste tjänstgöra som auskultant i kommerskollegium och biträda presidenten i sitt ämbetsverk som enskild sekreterare. Han försörjde sig då vid sidan om med att författa och översätta böcker.

Lagerström tjänstgjorde som medhjälpare till rikshistoriografen Jacob Wilde och tilldelades uppgifter som korrekturläsare på Historiographi Regni boktryckeri, som Wilde startat 1722. Där lärde Lagerström känna Benjamin Gottlieb Schneider, en boktryckare som invandrat från Tyskland vid 1720-talets början. När Schneider 1726 etablerade en egen verksamhet anlätade han Lagerström för mer kvalificerade uppgifter. Ett av de första alster som Schneider lät ge ut på sitt tryckeri var en liten skrift om kreaturssjukdomar som Lagerström stod bakom. Därefter kom flera praktiskt orienterade småskrifter, handböcker och rådgivande häften.

Viktigare insatser gjorde dock Lagerström som översättare. Hans språkkunskaper var omfattande. Förutom latin, som var det språk som användes vid universiteten, talade och skrev han tyska, engelska, franska, holländska och danska. Han kunde även en del polska, spanska och italienska. Dessa kunskaper kom väl till pass i en period när intresset för översättningar till svenska ökade. Allt sedan tryckeritekniken införts i Sverige hade utbudet av tryckta skrifter i hög grad bestämts av statens behov för kyrka och universitet. Vid frihetstidens början märktes en viss marknadsorientering. Tryckeriägarna i Stockholm lät på eget initiativ översätta arbeten till svenska och finansierade utgivning utan statligt förhandsstöd. Denna utgivning hade en långsamt växande publik bland ståndspersoner och innebar att flera nya genrer introducerades på svenska.

År 1731 blev han sekreterare vid Ostindiska kompaniet i Gö-

teborg. Han blev därigenom förmögen och köpte så småningom flera lantegendomar, däribland Claraberg och Stora Holm på Hisingen. Genom sitt giftermål med Clara Olbers år 1733 blev de 1741 också ägare till Livereds säteri i Halland. 1746 blev han direktör i Ostindiska kompaniet och planerade att bosätta sig på landet. Han erhöll året efter titeln kommerseråd och blev 1748 blev medlem av Vetenskaps societeten i Uppsala samt samma år ledamot av Vetenskapsakademien. På 1750-talet lät han uppföra Gubbero vid Redbergsvägen i Göteborg.

Som vetenskapligt intresserad såg Lagerström till att vetenskapligt utbildade män anställdes på de ostindiska skeppen, och att dessa gjorde anteckningar, vetenskapliga iakttagelser samt naturhistoriska och etnografiska insamlingar. De hemförda förvärv av dräkter, naturföremål, redskap, kartor, kinesiska böcker o.s.v. överlämnades till kungaparet, Carl von Linné, Uppsala universitet och Vetenskapsakademien.

Läsandet en lusttur i Kinnekullebygd

På bokomslaget möter en härlig bild från Råbäcks stationshus inför kung Oscar II:s besök i juli 1900. En vagn med två hästar väntar liksom mängder av festklädda människor medan lövsmäckade flaggstänger håller uppe flaggor med den klassiska sillsalladen upptill, det är ju fortfarande union med Norge. Och det även till vardags pampiga stationshuset med sina två paviljonger är också smyckat dagen till ära.

Lustresande och bärsöndagar – när turisterna kom till Kinnekulle är en mycket vacker bok av Anna och Anders Lokrantz främst om tiden när Kinnekulleturismen gick som tåget. Bokstavligen, på den tiden var tåg ett tryggt samfärdsmedel och göteborgarna kunde ta extrainsatta tåg till Kinnekulle för att njuta av augustis berömda bärrsöndagar.

Farligt lustfyllt

Den andra bärsöndagen kom tusentals personer, inte minst söndagslediga drängar och pigor mildtals ifrån, och det påstås att sprit och slagsmål var vanligare än sötbär. Men det skall ha blivit många bröllop och många barn som resultat av söndagen, så visst var dagen välsignad.

Kinne-kulle är lyckligt lottat. Redan på 1500-talet skrev en hemlängande Olaus Magnus den fortfarande oöverträffade reklamtexten där han varnade för att låta ungdomar ta del av Kinne-kulles ljuvligheter för de kunde lockas till all slags vållust och kanske aldrig komma på rätt bana igen.

Boken ger är bra historisk bakgrund, men mest handlar den omkring tiden före förra sekelskiftet då turistnäringen på Kinne-kulle hette Carl Klingspor. Han skrev lockande texter om Kinnekulleresor i Svenska Turistföreningens årsskrift och ordnade ångbåt för resenärer till Råbäcks hamn. En av bygdens många järnvägar drogs förbi och järnvägsstationen i Råbäck fick alla andra att se ut som trista torp. Stationen var dessutom vänd så att de som steg av automatiskt fick blickarna på närbelägna Turisthotellet, som förstås byggts av baron Klingspor.

Utsiktstorn

Och de många sköna promenadvägarna på Munkängarna med sin starka ramlöksdoft på vårarna ledde inte bara till Mörkeklevs grotta och utsiktspunkten Predikstolen. De spänstiga kunde fortsätta upp till Högkullen där baron förstås byggt ett utsiktstorn, sådana hörde till. Och mycket av turistströmmen var nog överklass, inte sällan vänner till familjen på Råbäck inklusive en del kungligheter. Vanligt folk hade inte råd.

Mest kretsar boken kring Råbäck med omgivningar, men det görs utblickar till andra intressanta turistmål. Anna arbetar som bebyggelseantikvarie och Anders som landskapsarkitekt så boken är fylld med intressanta fakta kring byggnader och landskap, men de tar väl tillvara intressanta gamla berättelser så att läsningen ofta blir ett lustresande på Kullen.

Till detta kommer en mängd härliga gamla bilder, inte minst vykort, och ritningar och annat som gör boken mycket vacker och lockande. Idag har stationshuset förlorat mycket av sin glans, och resenärerna får dessutom nöja sig med en dragig väntkur. Turisthotellet är rivet och utsiktstornet en kopia utan föregångarens stiliga snickarglädje. Och av de många järnvägarna finns bara denna Kinnekullebana kvar.

Men Kinnekulle med sina blommande ängar och lundar, historierika herrgårdar och kyrkor med rötter i den första kristna tiden finns kvar. Så turisterna fortsätter att komma, nu mest i bil och ärligt talat lockar körsbärsblommorna mer än bären. Och jag lovar, resan blir än roligare efter att man har tagit del av bokens bakgrundskunskap.

Hans Menzing

Lustresande och bärsöndagar – när turisterna kom till Kinne-kulle. Text: Anna Lokrantz. Bild- och textbearbetning: Anders Lokrantz. Utgivare: Lokrantz förlag, Lidköping. 192 sidor med massor av härliga bilder.

Pris 300:- + ev. frakt. Plusgiro 592433-7

Intresserad av Exlibris?

Varför inte bli medlem i

Svenska Exlibrisföreningen?

Medlemskap för 2016 kostar 225 kronor

Plusgiro 33 45 82-4

Julbonader och tåg i årets Västgötajul

Förr var det närmast obligatoriskt med en julbonad på väggen till jul. Längre var de broderade, oftast av någon av husets kvinnor och inte sällan kopior av någon granes vackra bonad. Senare blev det allt vanligare med pappersbonader. Inte sällan köptes de från något post-orderföretag.

Till en början var de ofta allvarsamt präglade av julens kristna budskap, men med åren blev de lättsammare och julgris, granar och gröt blev vanligare än Jesusbarnet.

Svår torka

Om julbonader förr berättar Christina Ström i årets Västgötajul medan Nils Hjertén skildrar Tunbanans korta kapitel i den västgötska järnväghistorien. Här blev det rentav ett symboliskt stopp redan under invigningsturen. Allt fint folk som på olika sätt bidragit till banan avreste från Lidköping till Tun där landshövdingen i ett högstämt tal förklarade järnvägen invigd.

Sedan rullade tåget tillbaka mot Lidköping men i Örslösa blev det tvärstopp. Det hade varit så många stopp för tal och körsånger att vattnet tagit slut i ångpannan. Dessbättre fanns räddningen i form av ett vattenfyllt dike. Även Lennart Andersson uppehåller sig vid järnvägar, ett kärt ämne hos många. Han berättar att den gamla järnvägsbanken, där Kindsbanan gick för över hundra år sedan, har blivit en hisnande sommarväg till Arnsholms kapell. En väg som med fördel avverkas på cykel en vacker sommarlördag.

Skarstadnamn

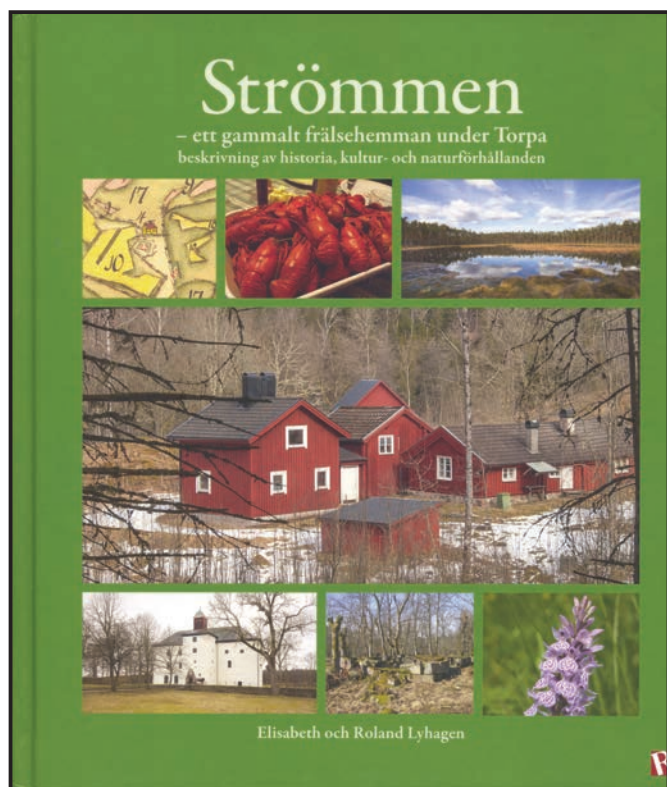
Robin Gullbrandsson berättar om tillkomsten av orgeln i Trävattna kyrka medan Lennart Nordquist skildrar ett och annat om Borgstena kyrka. Svante Strandberg funderar och berättar kring några ortnamn i Skarstads socken.

Mest omfattande är Hans Elvingssons innehållsrika berättelse om en resa genom Nubiska öknerna 1958 medan Annelie Lenhult drömmer kring lut fisk – fisk som lutar och inte kan simma rakt? Detta och åtskilligt annat finns att avnjuta i Västgötajul.

Hans Menzing

Västgötajul. Tankelänkens jultidning 2015. Redaktör: Johnny Hagberg. 38 sidor med många illustrationer. Pris 50 kr.

En vacker bok om Strömmen

Strömmen. På bokens omslag speglas en del av innehållet.

Strömmen är ett gammalt frälsehemman vid Ätran, som kan ha legat där redan 1520 när danska trupper trängde sig uppåt för att kämpa mot Sten Sture på Åsunden. I så fall drabbades nog gården hårt, danskarna brände det mesta, om inte ägarna ibland kunde köpa sig fria. Och ägarna var nog vid den här tiden Torpa stenhus, där Gustav Vasas blivande svåger och svärfar bodde.

Men detta är alltså osäkert, den äldsta noteringen om Strömmen är från 1548 då det noteras "Håkan vid Strömmen ... 12 öre". Summan handlar förstås om skatt, för det var därför det var så viktigt att allt bokfördes noga. Och den som månade om skatterna var just Gustav Vasa, som fyra år senare anhåller om att få gifta sig med dottern på Torpa, blott 16-åriga Katarina Stenbock.

Fastigheten Strömmen med sina fyra frälsehemman och sju torp ligger idag i Länghems socken, Tranemo kommun och Kinds härad, två och en halv mil från Borås. Namnet kommer förstås av att fastigheten ligger vid en liten fors i Ätran. Nuvarande ägarna Elisabeth och Roland Lyhagen gick en kurs i Hållbart familjeskogsbruk vid Linnéuniversitetet i Växjö där de skulle beskriva en skogsfastighets kulturhistoria och naturförhållanden.

Detta växte till en rejäl bok där de mycket faktarikt skildrar gårdens 500-åriga historia, men också berättar om människorna som levt och arbetat här under seklerna. Dessutom får vi veta åtskilligt om utvecklingen inom jordbruk och skogsbruk och mycket annat.

Det är en mycket imponerande bok där man skickligt utnyttjat gamla kartor och andra illustrationer så att allt blir vackert och tilltalande. Dessutom har författarna lagt ned stor möda på att få fram fakta ur olika gamla källor, där har det väl varit en hjälp att området länge låg under Torpa och är omskrivet i dokumenten där.

Inte minst imponerande är den omsorg man skildrar naturen med. Här finns mängder av bilder och fakta om insekter, blommor, lavar, djur och annat som präglar bygden.

Genom detta är boken intressant även för läsare på andra håll, här finns mycket att lära om utvecklingen under 500 år.

Hans Menzing

Strömmen – ett gammalt frälsehemman under Torpa. Beskrivning av historia, kultur- och naturförhållanden. Författare: Elisabeth och Roland Lyhagen. Utgivare: Recito förlag. 211 sidor i stort format.

Hembygdsföreningen startade hos stinsen

Tråvads Hembygdsförening har fyllt hundra år och är därmed en av de äldsta hembygdsföreningarna i Västergötland. Den är förmodligen äldst i Vara kommun och äldst av alla nuvarande föreningar i Tråvad, skriver föreningens styrelse i den jubileumsbok som nyligen getts ut.

Hembygdsföreningen tros vara den näst äldsta i Skaraborg efter Rackeby. I hela Västergötland leder Svältornas fornminnesförening åldersligan. Och egentligen startade både Rackeby och Tråvad som fornminnesföreningar och bytte senare namn, hembygdsförening kändes nog mer rätt i tiden.

Hos stinsen

Tråvad är ett stationssamhälle som växte upp kring stationen vid Västergötland Göteborgs Järnväg, en av bygdens pulsådror vid förra sekelskiftet. Så det är helt i sin ordning att första mötet hölls i andraklass väntsalen i stationshuset, men det berodde förstås också på att det var stinsen själv, Alexander Gustavsson, som kom med uppslaget. Karl Karlsson blev visserligen första ordföranden, men Alexander anses vara den främsta eldsjelen.

I Jubileumsskriften får vi veta lite om starten då det först handlade om att köpa in en stuga inom bygden, "hvilken då skulle vårdas för att stå som kurios för våra efterkommande", som det uttrycks i det första protokollet. Idag betraktar vi förstås inte gamla stugor som kurios utan som kulturminnen.

Egna minnen

Eftersom det skrivits flera böcker om Tråvad tidigare så ägnas denna bok mest åt det senaste halvsekllet. Detta gör att mycket av det som berättas är självupplevt, med allt var det innebär av personlig färg. Men visst finns här också äldre inslag som en presentation av Sven och sonen Adam Otto Lagerberg, två uppsatta män med spännande liv. Till oanade höjder nådde senare också Per-Olof Nilsson, som blev professor i arkeologi, världsberömd med rymden som arbetsplats. På lite närmare håll hittar vi Svan-te Andersson – en affärsman med fingertoppskänsla.

Många har säkert minnen från Skyttetorpet/Idrottsparken eller Tomternas park liksom av de många dansorkestrar som här presenteras, jag var rentav själv med och startade en av dem.

Träsnidaren

Roligt är att träsnidaren Herman Rosell uppmärksammas, det är väl inte många som minns honom idag. Däremot skrattar säkert många igenkännande åt inslag från Tråvadsrevyerna eller sneglar på tavlor av Mikael Raatikainen på väggarna därhemma. Till kulturvärlden hör också Paul Nilsson, prästen som bland annat skrev Västgöta hymnen vilken är obligatorisk vid hembygdsvernernas större fester.

Andra var namnkunniga på andra sätt, och här serveras en lång rad namn som användes på personer i bygden på 50-, 60- och 70-talen. Nästan alla är snälla och rumsrena, kanske har en del sovrats bort för öknamn kunde vara pinsamma.

Naturligtvis presenteras dagens dragplåster i bygden, Källes Rekord-Magasin. Det kan vara värt att notera att Källe själv, Carl-Owe Johansson har medarbetat mycket flitigt som skribent, och jag gissar att många bilder också kommer från honom. Sammantaget är det en mycket intressant och bitvis underhållande bok. Inte minst är det roligt att läsa hur oerhört välsorterade även små stationssamhällen var när det gällde affärer och annan service.

Hans Menzing

Stort och smått från tider som gått. Jubileumsskrift från Trävads Hembygdsförening 100 år. Redaktion: Gerd Johansson, redaktör, Carl-Owe Johansson, Sven-Erik Karlsson, Lennart Andersson, Margareta Sabel, Anders Bengtsson och Uno Kulander. Cirka 200 sidor med många illustrationer.

Vilken succé för vår egen historiska tidning!

Sköp en egen prenumeration på *Mimers brunn* - arkeologi etnologi & historia i Västra Götaland

Helårsprenumeration 250:- (6 nr)

Sätt in pengarna på bankgiro 5117-2286

texta namn och adress. För info: vatteljuset@telia.com eller tel. 0512/205 19

Antikvariat Tranan

Trumpetvägen 8, 514 32 Tranemo

Tel. 0325-768 46

ANTIKVARIAT
LECTURA
TORPA CENTRUM
JÖNKÖPING

Björngatan 17 A · 553 37 Jönköping
Telefon 036-34 04 70 · 036-418 94
Mobil 070-748 83 25

ÖPPETTIDER

Måndag – Fredag 13.00 – 18.00
Lördag 10.00 – 13.00
Andra tider efter överenskommelse

Väring byggde kyrka i Kattunga?

Kattunga kyrka skall ha byggts av en hemvändande väring, nu återstår bara murar.

En man från Kattunga i Björketorp, Mark, tog tjänst hos kejsaren i Konstantinopel, förmodligen i det elitgarde som kallades Varingagardet. D v s en livvakt främst bestående av nordbor. När han återvände hem en bit in på 1000-talet så hade han med sig en grekisk-ortodox munk och byggde sig en kyrka i Kattunga.

Detta berättas i en nyutkommen guide till fornminnen i Mark som citerar kyrkans egen hemsida beträffande Kattungabon som kanske byggde en grekisk-ortodox kyrka. Det är spännande, för inte minst kring Kinnekulle verkar det finnas många som är övertygade om att det fanns en omfattande grekisk-ortodox kristendom här, och visar då främst på de otaliga liljestenarna som de anser har rötter i Bysans, d v s Konstantinopel.

Det kan väl diskuteras, liljestenarna är nog främst ett exempel på den tidens mycket höga stenhuggarkonst i bygderna, men det intressanta är att traditionen kring Kattunga kyrka är den enda jag känner till som direkt knyter en kyrka i Skara stift till den grekisk-ortodoxa tron. Kyrkan övergavs 1825 och länge tog bygdens folk byggnadssten här, men det finns fortfarande en ruin som visar hur byggnaden sett ut.

Kattunga kyrkoruin är ett av ett 20-tal exempel på fornminnen som Marks fornminnesförening sammanställt i ett lärorikt och behändigt häfte med bilder, kartor och bra anvisningar för den som vill se platserna. Och här har ordet fornminne vidgats så att det inte bara handlar om bautastenar, hållkistor och gravfält utan även om exempelvis kvarnar som varit i bruk sent. Den i Ekaretorp i Istorp, på gränsen till Halland, har jag besett under kunniga guider och kan intyga att den är intressant. Mest känd är väl Öresten som länge var en mycket viktig gränsfästning.

Nu finns här mycket mer än tjugo fornminnen, på många av platserna finns en rad sevärdheter som här presenteras var för sig. Inte bara i torra fakta utan ofta även i form av gamla berättelser. Boken är välskriven och de många illustrationerna bidrar till att väcka intresset.

Hans Menzing

Din guide till fornminnen i Mark. Boken gjordes av Leif Edvinsson, Anna-Lena Frölich, Jerry Helliker, Pär Sandin, Jan-Åke Stensson och Britt-Marie Strömberg. Utgivare: Marks fornminnesförening och Fri Press. 94 sidor.

Drömjobben på Dagsnäs

Gudhemskafé. Numera går det inte att få något starkare än kaffe.

Johan på Klinten och Sven på Kullen fick jobben alla på Dagsnäs drömde om. Allt där kretsade kring brännvinsbränningen och allt övervakades av en nitisk fanjunkare. Men det fanns en kritisk punkt då brännvinet skulle pumpas över för hand från en stor kopparkittel till ekfat som sedan skulle transporteras till järnvägen i Falköping för vidare färd till Reymersholm.

Johan och Sven var högst betrodda torpare och de låstes in för att sköta pumpningen. Då hade de ju alla möjligheter att dricka hur mycket de ville, och många avundades dem jobbet. Men de missbrukade det tydligen aldrig.

Annorlunda var det med de körkarlar som transporterade faten till järnvägsstationen. De påstods aldrig vara nyktra, och vid en kontroll visade det sig att de brukade stanna på ett lämpligt ställe och där plocka fram hammare och borr. Det gjordes två små hål i fatet så att brännvinet lätt kunde tappas ut i en bunke. Sedan hamrades spetsade pinnar in i hålen för att dölja tappet.

Det påstås att ryttmästare Ekberg på Dagsnäs skrattade gott när han hörde det och han bråkade inte. Om de smakade lite på de 150 000 liter brännvin som transporterades, det unnade han dem. Vid en reparation av ekfat visade det sig att det fanns trästickor i långa rader inhamrade men dolda under järnband. Det var många som provsmakat.

Det berättar Kerstin Hjertquist som läst sin svärfars, Torsten Hjertquist, minnen från bland annat tiden som inspektör på Dagsnäs på 1920-talet.

Berättelsen ingår tillsammans med mängder av andra minnen i Gudhems-Axet, medlemstidning för Gudhemsbygdens Hembygdsförening. Där kan man också läsa om att Ingemar Fägerlind fått Västergötlands Fornminnesförenings förtjänstmedalj, men också om gamla västgötska äpplesorter, 50-talsminnen med skörd av vass i Hornborgasjön och Gudhemsgårdens historia. Plus mycket annat.

Hans Menzing

Gudhems-Axet. Nr 3 2015. Medlemstidning för Gudhemsbygdens Hembygdsförening. Redaktör: Lars-Erik Kullenwall. 52 sidor med många gamla bilder.

Medeltida taklag i Skara stifts kyrkor

Vissa rum hamnar vid sidan av tiden. Platser som sällan beträds. Platser som rymmer berättelser om en för länge sedan svunnen tid. Kyrkvindarna är sådana rum. I många av Västergötlands medeltida kyrkor finns ett bortglömt världsarv ovan valven – tidigmedeltida takkonstruktioner som överlevt i snart tusen år. Dessa konstfärdigt huggna takstolar var en gång gestaltade som en del av kyrkorummet **och kan räknas till världens äldsta träkonstruktioner i bruk.** I denna bok ges en inblick i en normalt sett fördold värld, de medeltida taklag som bevarats till våra dagar i Skara stifts kyrkor. Läsare med intresse för vårt byggda kulturarv kan här ta del av ett rikt kunskapsmaterial i ord och bild.

Boken omfattar 368 s. Volymen är gediget inbunden, rikt illustrerad och utges i Skara stiftshistoriska sällskaps serie som nr. 85 Pris: 250 kr.

*Föreningen Västgötalitteraturs
medlemmar
tillönskas en
God Jul och Gott Nytt År*

Skövde - Axvalls Järnväg

Ytterligare en av våra nedlagda järnvägar fått sin egen bok. Det är Skövde - Axvalls järnväg, som har sett dagens ljus. Den smalspåriga järnvägssträckan ifråga startade 1904 och fram till 1961 var den i drift. Boken är skriven av Thomas Ohlsson och Kent Friman, och omfattar 168 sidor.

Det är en riktigt vacker bok tycker jag. Formatet är stort,

för att kunna göra bättre rättvisa åt de mängder av bilder som illustrerar järnvägen och livet kring den. Gott om äldre svartvita bilder, men även en mängd i färg. Därtill en historisk översikt över järnvägar i Skaraborg. Inte bara själva järnvägen skildras, utan även de samhällen som låg utefter banan. Plus biografier och bilder över männen bakom järnvägsföretaget förstås.

Aktiekapitalet vid bildandet var 306 500 kronor. Av dessa stod Skövde stad för långt mer än 50 %, nämligen 250 000 kronor. Varnhems kommun satsade 5 000 kronor. Därutöver var det bara en handfull personer och företag som satsade relativt små belopp. Den ende från Skara stad som blev aktieägare var rektor Ernst Jungner, som satsade 500 kronor. Från Varnhem byggdes även ett stickspår på 1 kilometer, för att Ulunda Qvarn- och kalkaktiebolag skulle kunna ha nytta av järnvägen för sina transporter.

Bolaget SAJ bedrev trafik på banan ända fram till 1935. Detta år övertogs bolaget av Västergötland-Göteborgs järnvägar AB, genom sitt dotterbolag Lidköping-Skara-Stenstorps järnväg.

År 1961 var epoken Skövde - Axvalls järnväg till ända. Förutom en liten stump från Skövde till Gullhögen.

Boken kan beställas från Föreningen för Västgötalitteratur, plusgiro 59 24 33 - 7. Priset är 250:- + ev. frakt (43:-).

Sven-Olof Ask

Ny Västgötabok utges av vår förening 2016

I kvarlåtenskapen efter Birgitta Rudberg, Uppsala, fanns ett manus som verkade så intressant att det efter vissa justeringar utkommer i bokform. Manusets hittades i hennes dator, och släktingarna tror att Birgitta tänkte överraska med en sista bok.

Birgitta avled förra året, innan bokprojektet blev verklighet.

Birgitta skrev ett flertal böcker bl a Bröderna i Björsäter och Dramat kring De la Gardieska gravkassan. Nu utkommer postumt boken Mitt Västergötland.

Hennes gode vän Bengt O. T. Sjögren skriver i boken ett minnesord. Bl a skriver han att "Birgitta slutade aldrig att skriva. För henne var detta lika nödvändigt som att äga en hund!"

Roliga historier från biskopslivet på Brunsbo kryddar bokens innehåll. Här är en av dem:

Den ekonomiskt sinnade fadern, som inte ville låta sin dotter gå på hushållsskola.

- Va får I lära er där?

- Laga mat å duka å ...

- Duka!!! Va sa du mä duka te, du sum ente ens kan simma!

Orterna Björsäter, Skara, Vänersborg och Skövde låg henne varmt om hjärtat. Gissningsvis utkommer boken i januari månad nästa år.

Boken kommer att kosta måttliga 150:- och innehåller knappt 200 sidor.

Sven-Olof Ask